

ЗАГАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

УДК 658:330

О. І. ГОНЧАР, Ю. Г. ГАЛКІНА
Хмельницький національний університет

ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА» ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

В даній статті проаналізовано еволюційні визначення поняття «потенціал». Визначено основні моменти, що є характерними для сьогодення та надано сучасне трактування «потенціалу».

This article analyzed the evolutionary definition of "potential". The main points that are characteristic of present and given a modern interpretation of "potential".

Ключові слова: потенціал, ресурси, можливості, структура, ефект.

В кінці 1970-х на початку 1980-х рр. вийшло багато публікацій по різних аспектах поняття «потенціал». У більшості робіт відмічається важливість вивчення проблеми сутності потенціалу та його оцінки, підкреслюється наявність суттєвих відмінностей у визначенні сутності самого поняття «потенціал», його місця серед інших економічних категорій [9; 3, с. 20 – 22; 6, с. 41]. Дискусія, яка розгорнулася в минулому столітті, актуальна і на сьогоднішній день.

Метою даної статті є визначення сутності «потенціалу підприємства», огляд етапів еволюції даного поняття, а також сучасне тлумачення «потенціалу».

Об'єктом дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів наукового та методологічного характеру щодо визначення сутності «потенціалу підприємства».

Основним завданням статті є перегляд та аналіз робіт вчених, що займалися дослідженням поняття «потенціал».

Дослідженням поняття «потенціал підприємства» займалися такі видатні вчені, як Абалкін Л.І., Авдєєнко В.М., Білоусов Р.А., Волкова О.М., Горбунов Е.П., Ігнатовський П.А., Євдокімов Ф.І., Клейнер Г.Б., Ковальов В.В., Краснокутська Н.С., Мізіна О.В., Лукінов І.І., Марушков Р.В., Мочалов Б.М., Мочерний С.В., Олексюк О.І., Рєпіна І.М., Федонін О.С. та ін. У зв'язку з чим теорія містить різні погляди авторів щодо сутності, змісту та структури економічного потенціалу підприємства. Це обумовлено тим, що вивченням потенціалу науковці почали займатися відносно недавно та дослідники виділяли якусь одну із його рис.

Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «potentia» й означає «приховані можливості», «міць, сила», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю. Вперше про цей термін згадано в 1924 році Воблієм К.Г.

Розглянемо еволюцію наукової думки щодо визначення терміну «потенціал» в економіці (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція наукової думки щодо визначення терміна «потенціал» в економіці

Автори	Роки	Визначення
Воблій К. Г.	1924	Потенціал виробничих сил — потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення
Вейц В.	1927	Потенційні виробничі сили — не тільки матеріальні елементи, а також ті чи інші матеріальні умови, за яких здійснюється виробничий процес
Струмилін С. Г.	1954	Економічний потенціал — сукупна виробнича сила праці всіх працездатних членів суспільства
Немцінов В. С.	1967	Потенціал розширеного виробництва — ресурсні можливості національної економіки у здійсненні економічного росту
Анчишкін А. І.	1973	Виробничий потенціал — набір ресурсів, які у процесі виробництва набувають форму факторів виробництва
Абалкін Л. І.	1981	Потенціал — це узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу
Архангельський В. М.	1983	Потенціал — засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або вирішення певної задачі
Рєпіна І. М.	1998	Підприємницький потенціал — сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і т. ін.), навичок та можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу, щодо вироблення товарів, надання послуг (здійснення робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства
Олексюк О. І.	2001	Потенціал підприємства — максимально можлива сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства у певному середовищі господарювання (ситуаційно-ринкова складова) з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень

У вітчизняній економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактують як можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь [2, с. 55]. Таке трактування є досить широким, а тому не здатне досконало розкрити сутність ні потенціалу підприємства, ні потенціалу держави. У зв'язку з цим необхідно уточнити стосовно якості засобів, взаємозв'язків між ними, а особливо – мети, задля якої ці засоби об'єднані, виходячи із трактування потенціалу, що нам пропонує Велика радянська енциклопедія, а саме: засоби, джерела наявні та ті, які можуть бути мобілізовані, введені в дію та використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення будь-якого завдання [1]. Позитивним у такому визначенні є акцент на тому, що потенціал – це не тільки наявні засоби, але й можливості їхньої мобілізації. Тому подібне трактування можна розглядати як вихідну точку для визначення сутності фінансового потенціалу держави.

Тлумачний словник української мови також під цим терміном розуміє «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов». Таким чином термін «потенціал» означає наявність у кого-небудь прихованих можливостей, які ще не виявилися, або здатності діяти у відповідних сферах.

Словник іншомовних слів під редакцією В. Бутромєєва дає два трактування потенціалу. По-перше, це сукупність наявних засобів, можливостей, джерел. По-друге, це точкова характеристика силового векторного фізичного поля [7, с. 275]. Друге трактування терміну «потенціал» має прикладний характер для фізики, хімії, математики. А от перше трактування носить загальний характер, що дозволяє його застосувати до різних галузей науки і діяльності людини, залежно від того, про які запаси, засоби і джерела йде мова. Саме з такої позиції і бере початок ресурсна концепція терміну «потенціал».

У більш пізніх роботах з проблематики потенціалу можна знайти спроби трактування потенціалу не як простого набору ресурсів та джерел їх утворення, а як складної системи з наявними зв'язками. У загальному значенні зміст терміна розкривається як ступінь потужності в якому-небудь відношенні, сукупності засобів, необхідних для чого-небудь [2, с. 55].

Основна маса публікацій з теорії потенціалу присвячена такому оціночному показнику як економічний потенціал. Аналіз таких публікацій виявив значні відмінності у визначенні економічного потенціалу, його елементів, взаємозв'язку з такими категоріями, як національне багатство, рівень економічного розвитку. В цілому можна виділити декілька підходів до розуміння сутності економічного потенціалу. Перший підхід визначає економічний потенціал як сукупну здатність галузей народного господарства. Представниками цього підходу є Б.М. Мочалов, В. М. Мосін, Д.М. Крук [9, с. 7]. У визначеннях, даних перерахованими авторами, прослідковується тісний зв'язок між економічним потенціалом та виробничою функцією. Ми погоджуємось з тим, що це важлива його характеристика, але не єдина.

Другий підхід схиляється до того, що економічний потенціал – це сукупність наявних ресурсів. Такий підхід прослідковується у публікаціях Ю. Личкіна, Б. Плишевського, А. Тодосійчука. На нашу думку, недоліками публікацій вказаних авторів є те, що термін потенціал часто підміняється поняттям ресурси, інвестиції, інвестиційні ресурси, чисельність зайнятих. Роблячи акцент тільки на ресурсний аспект, не виявляючи специфічних характеристик потенціалу, зникають суттєві відмінності від економічних категорій, таких як національне багатство, ресурси, матеріально-технічна база.

Тривалий час у вітчизняній літературі потенціал отожднювався з масштабами діяльності виробничого підприємства, а для його характеристики найчастіше використовували такі показники як виробнича потужність, знімання продукції з одиниці виробничої площі тощо. Такий підхід підтримують також Лапін С.В. та Марушков Р.В [5].

Б.М. Мочалов, навпаки, вважає, що варто відрізнити показники економічної потужності від економічного потенціалу. Економічний потенціал країни, галузі, підприємства, вважає він характеризується обсягами накопичених ресурсів і максимально можливим обсягом матеріальних благ і послуг, виробництва яких можна досягнути в перспективі при оптимальному використанні наявних ресурсів. Економічна потужність характеризує фактично досягнутий рівень розвитку продуктивних сил на певну дату [9, с. 10]. Аналогічної точки зору додержується А.А. Задоя, роблячи акцент на відмінності термінів «народне господарство» і «економічний потенціал» [3, с. 22].

Четвертий підхід трактує економічний потенціал як результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності. Самоукін Л.І. вважає, що економічний потенціал необхідно розглядати у взаємозв'язку із властивими кожній суспільно-економічній формації виробничими відносинами, що виникають між окремими робітниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом підприємства, організації, галузей народного господарства в цілому з приводу повного використання їх можливостей до створення матеріальних благ і послуг [6, с. 5]. На наш погляд, в даному визначенні підкреслена дуже важлива риса економічного потенціалу. Однак, економічний потенціал залежить і від рівня розвитку продуктивних сил.

Краснокутська Н.С. дає наступне визначення потенціалу: потенціал підприємства – можливості системи ресурсів і компетенцій підприємства створювати результат для зацікавлених осіб за допомогою

реалізації бізнес-процесів [4, с. 7]. Ми вважаємо, що таке визначення є цікавим з позицій симбіозу ресурсної та результатної концепцій, але воно не відображає рівні потенціалу та його структуру.

Спроби вирішення проблеми оцінки потенціалу на рівні регіону, галузі та підприємств призвели до появи різноманітних визначень, які представлено в роботі П.А. Фоміна та М.К. Старовойтова [8]. Так, потенціал характеризується як засоби, запаси, джерела, що мають у наявності і здатні бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення визначених цілей, здійснення плану, розв'язання якої-небудь задачі; можливості окремої особи, суспільства, держави у визначеній області.

На підставі визначень категорії «потенціал підприємства» можна зробити висновок, що сьогодні в наукових дослідженнях немає єдиного визначення цієї економічної категорії. При цьому слід погодитися з російськими авторами, які зауважують, що для більшості дослідників потенціал підприємства представляється дещо абстрактною категорією. Його границі розпливчасті, фактори цілком не визначені, вплив на поточні процеси опосередкований. Але разом з тим, ця ж категорія досить конкретна, оскільки практично кожне рішення може оказати на нього (і через його посередництво на всю наступну історію підприємства) або деякий позитивний, або серйозний негативний вплив.

Основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси.

Потенціал підприємства – це складна, динамічна, поліструктурна система. Ця агломерація має певні закономірності розвитку, які вирішальною мірою залежать від ефективності економіки, темпів та якості її зростання. Отже, можна вважати, що потенціал підприємства характеризується чотирма основними рисами.

Перша риса. Потенціал підприємства визначається його реальними можливостями в тій чи іншій сфері соціально-економічної діяльності, причому не тільки реалізованими, а й нереалізованими з будь-яких причин.

Друга риса. Можливості будь-якого підприємства здебільшого залежать від наявності ресурсів і резервів (економічних, соціальних), не залучених у виробництво.

Третя риса полягає в тому, що потенціал підприємства визначається не тільки і не стільки наявними можливостями, але ще й навичками різних категорій персоналу до його використання з метою виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку виробничо-комерційної системи.

Четверта риса. Рівень і результати реалізації потенціалу підприємства визначаються також формою підприємництва та адекватною їй організаційною структурою.

Отже, сучасний потенціал підприємства розглядається як здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання. У такому випадку потенціал – це цілісне уявлення про єдність структури і функцій об'єкта, вияв їх взаємозв'язку. На цій основі можна зробити висновок про сукупність можливості колективу виконувати певні завдання. Визначення поняття потенціалу має не тільки важливе наукове, а й практичне значення, оскільки уявлення про його зміст визначає підхід до його оцінки, вимірювання й управління використанням.

Література

1. Большая советская энциклопедия: В 63-х томах. Т. 34 / Ред. Б.А. Введенский. – М., 1997.
2. Євдокимов Ф.І., Мізіна О.В. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» // Наукові праці ДонНТУ: Серія 6, економічна. – 2004. – Випуск 75. – С. 54 – 59.
3. Задоя А.А. Народно-хозяйственный потенциал и интенсивное производство. – К., 1986. – 265 с.
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
5. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: Монография. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.
6. Самоукин А.И. Потенциал нематериального производства. – М.: Знание, 1991. – 214 с.
7. Словарь иностранных слов с приложениями / Под ред. В. Бутромеева. – М.: «Престиж книга»; «РИПОЛ Классик», 2006. – 544 с.
8. Фомин П.А., Старовойтов М.К. Особенности оценки производственного финансово-го потенциала промышленных предприятий // http://www.cis2000.ru/publish//articles/book_9.
9. Экономический потенциал развитого социализма / Под ред. Мочалова Б.М. – М., 1982. – 175 с.

Надійшла 15.09.2009